

OGÓLNOPOLSKIE SEMINARIA METEOROLOGII I KLIMATOLOGII POLARNEJ – WCZORAJ I DZIŚ (1991-2015)

POLISH POLAR METEOROLOGY AND CLIMATOLOGY SEMINARS
– YESTERDAY AND TODAY (1991-2015)

Andrzej A. Marsz

aamarsz@am.gdynia.pl

Zarys treści. W pracy opisano genezę i historię organizacyjną Ogólnopolskich Seminariów Meteorologii i Klimatologii Polarnej. Tematyka seminariów dotyczyła zmian warunków hydroklimatycznych w obszarach polarnych i zagadnień pokrewnych wskazujących i dokumentujących charakter i konsekwencje zmian klimatycznych zachodzących w Arktyce i Antarktyce. Odbyło się 25 seminariów, na których wygłoszono 419 referatów.

Słowa kluczowe: meteorologia i klimatologia polarna, seminarium, Polska.

Pewnego słonecznego, wrześniowego dnia w 1991 roku zjawiła się w Zakładzie Meteorologii i Klimatologii Instytutu Geografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, na zaproszenie prof. dr hab. Gabriela Wójcika, grupa osób zajmujących się problematyką badań w zakresie meteorologii i klimatologii polarnej z kilku ośrodków naukowych w Polsce. Celem tego spotkania miała być wymiana informacji o badaniach prowadzonych przez poszczególne ośrodki w Arktyce i Antarktyce oraz zamierzeniach w tym zakresie na przyszłość. W szerokiej dyskusji, która toczyła się na tym spotkaniu, jedną z najważniejszych kwestii okazało się udostępnianie wyników badań i posiadanych danych obserwacyjnych przez poszczególne ośrodki pozostałym ośrodkom. Wypłynął wtedy pomysł organizacji dorocznych spotkań, na forum których środowisko klimatologów polarnych mogłoby w sposób w miarę kompletny przedstawić wyniki swoich badań oraz przeprowadzić szerszą dyskusję nad nimi. Organizowane pod egidą Klubu Polarnego i Komitetu Badań Polarnych PAN przez poszczególne ośrodki Międzynarodowe Sympozja Polarne, w ich części naukowej już wtedy przybrały charakter konferencji o bardzo szerokim profilu branżowym i bardzo ograniczonym czasie wystąpień. Nie dawało to możliwości pełnego przedstawienia wyników badań nad klimatem, a zwłaszcza na przeprowadzenie szerszej dyskusji nad ważnymi, choć nierzadko kontrowersyjnymi interpretacjami procesów klimatycznych. Należy zdawać sobie sprawę z tego, że w tym okresie (przełom lat 80' i 90' XX wieku) zaczęły dopiero ujawniać się pierwsze symptomy, obecnie gwałtownych, zmian klimatycznych w obu strefach polarnych.

Zebrani przyjęli, że będzie się organizować coroczne spotkania, których nazwę wstępnie określono jako „Seminarium Meteorologii i Klimatologii Polarnej”. Nazwa tej imprezy naukowej utrzymała się do chwili obecnej. Problematyka tematyki Seminariów została nakreślona dość szeroko – dotyczyć miała

nie tylko procesów pogodowych i klimatu w strefie najwyższych szerokości, ale również wszelkich zagadnień pokrewnych (glacjologia i kriologia, oceanografia, hydrologia lądowa, ekologia, etc.) wskazujących czy też dokumentujących charakter i konsekwencje zmian klimatycznych zachodzących w Arktyce i Antarktyce. Miało to dać możliwość zaistnienia „sprzężenia zwrotnego” między klimatologami, a badaczami krain polarnych innych niż meteorologia i klimatologia, specjalności.

Przyjęto, że seminaria takie będą organizowane przemiennie – przez Zakład Klimatologii i Meteorologii Instytutu Geografii UMK w Toruniu i Katedrę Meteorologii i Oceanografii Nautycznej Wyższej Szkoły Morskiej w Gdyni. Mając na względzie organizację roku akademickiego w uczelniach oraz terminy wyjazdów i powrotów z ekspedycji arktycznych i antarktycznych, a także czas potrzebny na opracowanie wyników prowadzonych w danym roku badań, zgodzono się, że najkorzystniejszym terminem odbywania takich spotkań będzie druga połowa kwietnia – pierwsza dekada maja. Seminaria będą miały charakter ogólnopolski, będą mogli w nich brać czynny i bierny udział wszyscy zainteresowani, a udział w nich będzie bezpłatny. Ustalono, że spotkanie toruńskie będzie traktowane jako pierwsze Ogólnopolskie Seminarium Meteorologii i Klimatologii Polarnej, a następne, 2 Seminarium odbędzie się w Gdyni. Jednocześnie postanowiono rozważyć wydawanie rocznika – materiałów wystąpień na Seminariach i innych nadesłanych prac zgodnych z zakreśloną problematyką, tak, aby stały się powszechnie dostępne. Rocznik ten następnie uzyskał tytuł „Problemy Klimatologii Polarnej”.

Idea organizowania takich spotkań spotkała się z pozytywnym odzewem wszystkich ośrodków prowadzących badania polarne w zakresie meteorologii i klimatologii. Ogólnopolski charakter tych spotkań wymagał jednak instytucjonalnego ich powiązania z jakąś placówką naukową o ponaduczelnianym charakterze. Dobrym rozwiązaniem, zdaniem prof. G. Wójcika, członka Komitetu Badań Polarnych PAN, byłoby powiązanie Seminarium z tym właśnie Komitetem. Na jego wniosek, przy życzliwym poparciu prof. dra hab., inż. Krzysztofa Birkenmajera, Przewodniczącego Komitetu Badań Polarnych PAN, w 1992 roku została powołana do życia Komisja Meteorologii i Klimatologii Polarnej przy Komitecie Badań Polarnych PAN. Komisja ta, obok ośrodka organizującego, była, do jej likwidacji w roku 2011, stałym koordynatorem i współorganizatorem Seminarium. Od roku 2012, w związku z wejściem w życie Ustawy o Polskiej Akademii Nauk, Komisja Meteorologii i Klimatologii Polarnej musiała zostać zlikwidowana, a Seminarium były firmowane przez ośrodek, który je organizował oraz powstały w obrębie Komitetu Badań Polarnych PAN – Zespół Klimatologii i Kriologii Polarnej. Rolę stałego koordynatora organizacyjnego seminarium w latach 2012-2015, niezależnie od tego, który z ośrodków je organizował, pełniła Katedra Meteorologii i Oceanografii Nautycznej Akademii Morskiej w Gdyni.

Między rokiem 1991 i 2015 Ogólnopolskie Seminarium Meteorologii i Klimatologii Polarnej odbywały się corocznie. Ich czas trwania był zróżnicowany, zazwyczaj były to spotkania dwu- lub trzydniowe. Łącznie odbyło się 25 takich seminarium (tab. 1), z czego 12 organizowała Katedra Meteorologii i Oceanografii Nautycznej Akademii Morskiej w Gdyni (poprzednio – Wyższej Szkoły Morskiej w Gdyni), 8 – Zakład/Katedra Meteorologii i Klimatologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, po jednym Katedra Meteorologii i Klimatologii Uniwersytetu Gdańskiego (w 2005 roku), Katedra Klimatologii Uniwersytetu Śląskiego (2008), Instytut Geoeologii i Geoinformacji UAM w Poznaniu (2012) i Zakład Meteorologii i Klimatologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (2014). Ostatnie, 25 Seminarium, mające charakter małego jubileuszu, odbyło się w Gdyni (2015), w pomieszczeniach bylej

Katedry Meteorologii i Oceanografii¹. Formalnie organizatorem tego seminarium był Komitet Badań Polarnych PAN.

W trakcie 24 Seminariów (1991-2014) wygłoszono łącznie 419 (tab. 1) referatów i komunikatów o różnym ciężarze gatunkowym. Daje to przeciętnie 17-18 wystąpień przypadających na jedno „statystyczne” seminarium. Ostatnie, 25 Seminarium zawierało w sobie część „jubileuszową”, w której, nawiązując do pierwszego Seminarium Meteorologii i Klimatologii Polarnej, przedstawiono przegląd prac prowadzonych w strefach najwyższych szerokości przez poszczególne ośrodki (11 wystąpień) i część merytoryczną, w której zaprezentowano wyniki badań nad różnymi aspektami zmian klimatu w Arktyce (20 referatów i komunikatów).

Tematyka seminariów obejmowała terytorialnie oba obszary polarne Ziemi – Arktykę i Antarktykę. Problematyce Arktyki poświęcono dominującą liczbę wystąpień – stanowiły one ~78% wygłaszanych referatów i komunikatów, problematyce Antarktyki poświęcono ~22% ogólnej liczby wystąpień (tab. 1). Zagadnienia dotyczące różnych cech klimatu, jego zakresu zmienności i zmian warunków hydroklimatycznych Antarktyki były częściej przedstawiane w latach 90' XX wieku, kiedy to prowadzono badania meteorologiczne i klimatologiczne na Stacji Arctowskiego. Później, po zaprzestaniu badań z tego zakresu na Polskiej Stacji Antarktycznej, liczba doniesień z tych obszarów spadła niemal do zera. Dopiero w ostatnich latach, po roku 2011-2012, w związku z ponownymi badaniami klimatycznymi na Stacji Arctowskiego pojawiły się na seminariach kolejne wystąpienia dotyczące Antarktyki.

Jeśli dokonać grupowania tematyki wystąpień według przedstawianych zagadnień, to najczęściej były to:

- sprawozdania z badań ekspedycyjnych poszczególnych ośrodków, doniesienia o przebiegach warunków pogodowych i zmianach pokrywy lodowej w poszczególnych latach,
- podsumowania zmienności poszczególnych elementów klimatycznych i hydroklimatycznych (lodów morskich, elementów bilansu lodowców, przepływów cieków, reżimu termicznego gruntu, zmian miąższości warstwy czynnej zmarzliny, temperatury powierzchni oceanu (SST), etc.),
- problematyka cyrkulacji atmosferycznej w obu strefach polarnych, jej wpływu na zmienność elementów klimatycznych i zjawisk hydroklimatycznych,
- zagadnienia zmian i zmienności klimatu i topoklimatu na poszczególnych obszarach, zmienności pokrywy lodów morskich, ich przyczyn i mechanizmów, tempa i kierunków zmian.

Lista tytułów dotychczasowych referatów wygłoszonych na kolejnych seminariach (poczynając od 12) dostępna jest na stronie WWW Seminarium (<http://ocean.am.gdynia.pl/kmikp/sempol.html>).

Kilkukrotnie w czasie Seminariów odbyły się sesje specjalne, poświęcone wybranym zagadnieniom. Za najciekawszą z nich można uznać ponad dwugodzinny wykład Jozefa Řeháka (seniora) oraz Jozefa i Stanislava Řeháków (Company Řehák – SPELEO, Czech Speleoglaciological Society), ilustrowany pięknymi przezroczami, poświęcony penetracji systemów kanałów subglacjalnych lodowców Torella i Werenskjolda, stanowiący rozszerzenie zagadnień referowanych wcześniej w czasie jednej z sesji 14 Seminarium (2004 rok) – The retreat of the Austre and Vestre Torell glaciers.

¹ Z dniem 28 lutego 2015 r. Katedra Meteorologii i Oceanografii Nautycznej Wydziału Nawigacyjnego Akademii Morskiej w Gdyni, na wniosek Dziekana Wydziału Nawigacyjnego, została zlikwidowana decyzją Rektora AM, a jej pracownicy zostali przeniesieni do nowopowstałej Katedry Geodezji i Oceanografii, która przejęła pomieszczenia i majątek KMION.

Tab. 1. Seminaria Meteorologii i Klimatologii Polarnej – liczba referatów
 Table 1. Polar Meteorology and Climatology Seminars – the number of presentations.

Nr No	Rok Year	Miejsce Location	Liczba referatów w sesjach Number of presentations		Goście zagraniczni Foreign participants
			arktyczne Arctic session	antarktyczne Antarctic session	
1	1991	Toruń	8	1	-
2	1992	Gdynia	9	6	-
3	1993	Toruń	8	3	-
4	1994	Gdynia	10	7	-
5	1995	Toruń	10	6	-
6	1996	Gdynia	12	7	P. Prošek, K. Láska (U. Masaryka Brno), M. Janouch (CHMI)
7	1997	Gdynia	7	10	P. Prošek, K. Láska (U. Masaryka Brno), M. Janouch (CHMI)
8	1998	Toruń	12	8	K. Láska (U. Masaryka Brno),
9	1999	Gdynia	16	6	P. Prošek, K. Láska (U. Masaryka Brno), M. Janouch (CHMI)
10	2000	Toruń	6	2	V. Timofeyev, L. Govorukha (UN-IGI NAN Ukraina)
11	2001	Gdynia	9	4	-
12	2002	Gdynia	6	4	-
13	2003	Toruń	19	4	Vladislav Timofeyev (UN-IGI NAN Ukraina)
14	2004	Gdynia	21	4	J., sen, J. jun., S. Řehák (SPELEO - Řehák) dr Michal Janouch (CHMI)
15	2005	Gdańsk	21	4	Vladislav Timofeyev (UN-IGI NAN Ukraina)
16	2006	Toruń	18	1	V. Lagun, N. Ivanov (AARI St. Petersburg), S. Jagovkina (GGO)
17	2007	Gdynia	18	3	A.I., Danilov V. Lagun, N. Ivanov (AARI), S. Jagovkina (GGO)
18	2008	Sosnowiec	23	3	-
19	2009	Gdynia	18	-	-
20	2010	Toruń	19	-	-
21	2011	Gdynia	15	2	-
22	2012	Poznań	19	1	-
23	2013	Gdynia	17	4	-
24	2014	Lublin	8	-	-
25	2015	Gdynia	21	-	-

W Seminariach brali udział, z różną częstością, przedstawiciele praktycznie wszystkich polskich ośrodków zajmujących się klimatologią polarną i dziedzinami pokrewnymi. Sporadycznie, w 10 Seminariach (tab. 1), uczestniczyli również przedstawiciele ośrodków zagranicznych z Czech, Ukrainy i Rosji. Lista ośrodków, których pracownicy brali udział w poszczególnych Seminariach jest długa – były to:

- Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,
- Uniwersytet Wrocławski,
- Uniwersytet Śląski w Sosnowcu,
- Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie,
- Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
- Uniwersytet Gdański,
- Uniwersytet Jagielloński w Krakowie,
- Uniwersytet Łódzki,
- Uniwersytet Szczeciński,
- Uniwersytet Warszawski,
- Uniwersytet Masaryka (Brno, Republika Czeska),
- Český Hydrometeorologický Ústav (Republika Czeska),
- SPELEO – Řehák (Republika Czeska),
- Arkticheskij i Antarkicheskij Nauchno-Issledovatel'skij Institut (Federacja Rosyjska),
- Glavnaya Geofizicheskaya Observatorija (Federacja Rosyjska),
- Ukrain'skij Nauchno-Issledovatel'skij Hidrometeorologičeskij Institut NAN (Republika Ukraina),
- Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu,
- Pomorska Akademia Pedagogiczna w Słupsku,
- Instytut Geofizyki PAN w Warszawie,
- Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej w Warszawie i Oddział Morski IMGW w Gdyni,
- Instytut Oceanologii PAN w Sopotcie,
- Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN w Warszawie,
- Akademia Morska w Szczecinie,
- Akademia Morska w Gdyni.

Liczba osób uczestniczących w seminariach zmieniała się w szerokich granicach – od 21 (Lublin, 2014) do 57 (Sosnowiec, 2008), przy przeciętnej 37-39 osób.

Dwudziestopięcioletnie funkcjonowanie Seminariów Meteorologii i Klimatologii Polarnej skłania do dokonania pewnych ocen i wytyczenia dróg na przyszłość, a te są niejasne. Po pierwsze trzeba zauważyć, że Seminarium Meteorologii i Klimatologii Polarnej przez 25 lat stanowiły jedyną, permanentnie działającą, coroczną imprezę naukową komisji merytorycznych Komitetu Badań Polarnych PAN. Działo się tak, niezależnie od tego, czy istniała Komisja Meteorologii i Klimatologii KBP PAN, czy też nie.

Dotychczasowa formuła organizacyjna Seminariów, nastawiona na minimum formalności i kosztów (bezpłatny udział w Seminarium), nieskrępowaną dyskusję i odrzucenie naukowej „poprawności politycznej”, jak się wydaje, sprawdziła się. Nieprzerwane funkcjonowanie tej imprezy naukowej przez ćwierć wieku wskazuje na celowość istnienia forum wymiany poglądów wśród środowiska badaczy warunków klimatycznych i różnych aspektów ich zmian na obszarach polarnych. Jak się wydaje, warto ideę tę kontynuować. Jeśli można wnieść jakąś uwagę krytyczną, to można podnieść niewielkie uczestnictwo „młodzieży” – studentów i doktorantów w większości Seminariów.

Dalsza koordynacja organizacji Seminariów Meteorologii i Klimatologii Polarnej, przez Katedrę Meteorologii i Oceanografii Nautycznej Wydziału Nawigacyjnego Akademii Morskiej w Gdyni, wobec jej likwidacji, nie jest już możliwa. Funkcjonowanie Seminariów wymaga przejęcia funkcji koordyna-

cyjnej i organizacyjnej na przynajmniej kilka lat przez inny ośrodek. Czy, wobec postępującej formalizacji i zbiurokratyzowania życia naukowego, taki ośrodek się znajdzie?

Chęć zorganizowania następnego Seminarium Meteorologii i Klimatologii Polarnej, w roku 2016, zgłosił Instytut Oceanologii PAN w Sopocie (Pracownia wzajemnego oddziaływania morza i atmosfery), prowadzący przez wiele lat systematyczne i wszechstronne badania klimatu oceanu i atmosfery na Morzach Nordyckich, w tym decydującego o zmianach klimatu w Arktyce Atlantyckiej Prądu Zachodniospitsbergeńskiego. Rysuje się jednak pytanie – co będzie dalej? Wiemy, co robiliśmy wczoraj, wiemy co robimy dzisiaj, co nie oznacza, że wiemy co będzie jutro.

Wpłynęło: 20 czerwca 2015 r., poprawiono: 15 lipca 2015 r., zaakceptowano: 24 lipca 2015 r.

Summary

This paper describes the principles and history of the organization Polish Polar Meteorology and Climatology Seminars. The topics of seminars related to changes in the hydro-climatic conditions in the polar regions and related issues indicating and documenting the nature and consequences of climate change taking place in the Arctic and Antarctic. It held 25 seminars in which 419 presentations were delivered.

Key words: polar meteorology and climatology, seminar, Poland.